

<http://dx.doi.org/10.16926/zc.2020.46.04>

Iwona STERCZEWSKA

Częstochofskie Towarzystwo Naukowe

Wacław Płodowski – nauczyciel, społecznik, polityk

Wacław Płodowski urodził się 20 października 1881 r. w Czyżewie w województwie białostockim. Był synem Józefa i Lucyny Peplowskiej¹. Naukę rozpoczął w roku 1892. Uczęszczał do warszawskiego IV Gimnazjum Klasycznego, gdzie należał do tajnego kółka samokształceniowego i zajmował się krzewieniem oświaty wśród ludu wiejskiego. Będąc w czwartej klasie, brał udział w zakładaniu na wsiach czytelni ludowych².

W 1901 r., tj. po skończeniu tego szczebla edukacji, wstąpił na Wydział Chemiczny Politechniki Warszawskiej. Nadal prowadził pracę oświatową i patriotyczną wśród włościan powiatu warszawskiego, co sprowokowało wielokrotne rewizje jego mieszkania przez policję. Wkrótce też został aresztowany za udział w demonstracji przed konsulatem niemieckim. Więziono go przez kilka tygodni w Cytadeli Warszawskiej. Był pod czujnym okiem policji. Mimo to zdecydował się na udział w strajku szkolnym w 1905 r., czego skutkiem był nakaz opuszczenia murów politechniki. Po przerwaniu studiów wyjechał do Zagłębia Dąbrowskiego. W latach 1906–1907 uczył młodzież na tajnych kompletach oświatowych w Sosnowcu, na których po wybuchu strajku szkolnego pobierała naukę młodzież byłego gimnazjum rosyjskiego. Studia kontynuował na Wydziale Chemicznym Politechniki Kijowskiej.

W 1910 r. przyjechał do Częstochowy, gdzie podjął pracę jako nauczyciel w I Polskim Gimnazjum Koźmińskiego³ oraz w gimnazjum ss. nazaretanek⁴. Ponadto uczył geometrii i rysunku technicznego na kursach rzemieślniczych Stowarzyszenia Przemysłowo-Rzemieślniczego⁵.

---

¹ J. Sętowski, *Sylwetki prezesów Towarzystwa Popierania Kultury Regionalnej i Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego*, „Ziemia Częstochowska”, t. XXX, red. M. Antoniewicz, Częstochowa 2003, s. 11–17.

² „Goniec Częstochowski” 1939 (30 III), nr 74, s. 4, wspomnienie pośmiertne.

³ „Goniec Częstochowski” 1910 (30 VIII), nr 60, s. 2; (19 IX), nr 80, s. 2.

⁴ „Goniec Częstochowski” 1910, nr 80, s. 2.

⁵ Tamże.

W 1914 r. zasilił grono kuratorium szkolnego, wraz z Czesławem Bagieńskim i Leonem Weinbergiem pełnił funkcję zastępcy kuratora – ks. Mariana Fulmana. W połowie 1915 r. wszedł w skład Komisji Szkolnej (przekształconej z kuratorium szkolnego) utworzonej przy Radzie Miejskiej w Częstochowie⁶. Warto wspomnieć, iż w latach 1915–1916 był przewodniczącym Kursów Samokształcenia, na których prowadził zajęcia z fizyki. W tym okresie przewodniczył także kursom wakacyjnym dla nauczycieli szkół początkowych⁷.

Płodowski należał do zarządu częstochowskiego oddziału Towarzystwa Opieki Szkolnej. W 1915 r. współtworzył, następnie kierował, a zarazem był nauczycielem Gimnazjum Towarzystwa Opieki Szkolnej⁸. 6 sierpnia 1915 r. na pierwszym posiedzeniu Zarządu Towarzystwa Opieki Szkolnej w Częstochowie wyłoniono Radę Opiekuńczą, której przewodniczącym został znany lekarz i filozof dr Władysław Biegański, który sam w latach 1915–1917 był wykładowcą tegoż gimnazjum⁹. Rada postanowiła utworzyć ośmioklasowe filologiczne gimnazjum męskie z oddziałami matematyczno-przyrodniczymi. Na dyrektora powołano inż. Płodowskiego.

W okresie międzywojennym szkoła zdobyła wysoką rangę i opinię jednego z dwóch najlepszych gimnazjów w Polsce, po gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie¹⁰. 22 listopada 1916 r. gimnazjum o profilu humanistycznym z oddziałami realnymi otrzymało nazwę Towarzystwa Opieki Szkolnej – Gimnazjum Miejskie im. Henryka Sienkiewicza. Dla wyjaśnienia należy nadmienić, że gimnazjum przejęło majątek po byłym gimnazjum rządowym rosyjskim, a ciesząc się poparciem ówczesnych władz oświatowych centralnych, w stosunkowo krótkim czasie wyposażone zostało w sprzęt, pomoce szkolne, laboratoria i sale specjalistyczne do fizyki, chemii, rysunków i modelarstwa¹¹. Członkami pierwszej Rady Pedagogicznej zostali m.in.: dr Władysław Biegański, ks. kanonik Bonawentura Metler, Edward Mąkosza, ks. prałat Michał Ciesielski. Początkowo Płodowski występuje jako właściciel szkoły, gdyż Rada Opiekuńcza nie posiadała osobowości prawnej¹².

8 sierpnia 1918 r. pokłosiem usilnych zabiegów Rady Miejskiej, Rady Opiekuńczej, a także dyrektora Płodowskiego, szkołę przemianowano w państwową i nadano nazwę: Królewsko-Polskie Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza¹³.

⁶ J. Pruffer, *Szkolnictwo w Częstochowie w okresie wojny (rok szkolny 1914–15 i 1915–16)*, Częstochowa 1916, s. 5–6.

⁷ Tamże.

⁸ „Goniec Częstochowski” 1939 (30 III), nr 74, s. 4.

⁹ Z. Grządzielski, *Szkolnictwo średnie ogólnokształcące w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939) (Zarys problemu)*, [w:] *Z dziejów najnowszych Częstochowy*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1995, s. 83–99.

¹⁰ „Goniec Częstochowski” 1939 (30 III), nr 74, s. 4.

¹¹ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 83–99.

¹² „Goniec Częstochowski” 1939 (30 III), dz. cyt., s. 4.

¹³ Z. Grządzielski, dz. cyt., s. 90–99.

Jak donosił „Goniec Częstochowski” nr 265 z dnia 24 listopada 1916 r.:

Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza

Członek Rady Opiekuńczej gimnazjum Tow. Op. Szkolnej mec. M. Kokowski, opierając się na rozmowie prywatnej z dyr. W. Płodowskim, stawia wniosek nadania tej uczelni nazwy „Imienia Sienkiewicza”. Niech to dla waszej powagi wyjdzie nie z łona Szkolnej Rady Opiekuńczej, lecz od Rady Miejskiej, zwłaszcza, że uczelnia ta jest przez miasto subsydiowana. Po przypomnieniu przez p. Płodowskiego, że ku czci śp. Sienkiewicza pierwsza w kraju fundacja erylowana już została przy tem gimnazjum w formie „Sekcji pomocy im. Sienkiewicza”, z której korzystało już 2 uczniów, tudzież po krótkich przemówieniach p. H. Markusfelda i dr. E. Konna wniosek ten jednomyślnie przechodzi i dotychczasowy termin „Gimnazjum T.O.S.” zmienione zostaje na „Gimnazjum im. Sienkiewicza”¹⁴.

Nazwa szkoły Królewsko-Polskie Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza funkcjonowała tylko do listopada 1918 r., kiedy po rozwiązaniu Rady Regencyjnej otrzymała nazwę: I Gimnazjum Państwowe im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie¹⁵. Szkoła mieściła się początkowo przy ul. Wolności, a od 1919 r. w budynku przy Alei NMP 56, będącym własnością Skarbu Państwa, w którym pozostało do czasu wojny w 1939 r. Wysiłkiem Komitetu Rodzicielskiego dobudowano dodatkowo 8 pomieszczeń do nauki, co zaspokoiło potrzeby lokalowe¹⁶. Pod koniec sierpnia 1939 r. władze wojskowe zajęły kilka budynków szkolnych w mieście do celów mobilizacyjnych, w tym pomieszczenia Państwowego Liceum I Gimnazjum im. H. Sienkiewicza. Początek II wojny światowej wypadł na inaugurację roku szkolnego 1939–1940¹⁷.

Dyrektor Płodowski doprowadził szkołę, tak pod względem wychowawczym, jak i naukowym, do poziomu stawianego przez władze szkolne jako wzór placówki edukacyjnej. Wymagał od siebie i od innych. Był dobrym gospodarzem – organizatorem i koordynatorem. Odznaczał się niezwykłą pamięcią, posiadał rozległą wiedzę, trafnie oceniał każdą sytuację, czym niewątpliwie zjednywał sobie sympatię, zyskiwał autorytet oraz zaufanie. Doskonale umiał współpracować z rodzicami zorganizowanymi w komitecie i patronatach. Z jego inicjatywy komitet zaprowadził i utrzymywał ogródek zoologiczny, dobudował do gmachu głównego cztery sale, przyczynił się do powstania sali gimnastycznej, sali robót oraz osiedla szkolnego. Wszystko zamknęło się w kwocie 300 tysięcy. Nieprzerwana troska Płodowskiego o stworzenie najlepszych z możliwych warunków pracy dla nauczycieli, dostarczenie pomocy naukowych, dbałość o czystość i estetykę gmachu sprawiały, że personel szkoły pracował w atmosferze życzliwości i wzajemnego wsparcia¹⁸.

¹⁴ „Goniec Częstochowski” 1916 (21 XI), dz. cyt., s. 2.

¹⁵ Z. Grzędziński, dz. cyt., s. 90–99.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

W roku szkolnym 1932/1933, na mocy reformy jędrzejewiczowskiej, gimnazjum przekształcono w czteroletnie gimnazjum i dwuletnie liceum. W omawianym okresie szkoła miała kierunki: matematyczno-fizyczny oraz przyrodniczy. Uczyło się w niej 357 uczniów. W październiku 1933 r. odbyła się konferencja rejonowa, którą zorganizowała Międzyszkolna Komisja Porozumiewawcza Dyrektorów. Przewodniczącym Komisji został Płodowski¹⁹.

W latach okupacji niemieckiej (już po śmierci dyrektora) szkoła nie działała oficjalnie. Pomimo trudnych warunków zorganizowano tajne nauczanie, co zaowocowało dwustoma świadectwami maturalnymi. Oficjalny powrót szkoły do pracy nastąpił po wyzwoleniu 16 października 1945 r. Trzy lata później przekształcono placówkę w jedenastoletnią Państwową Szkołę Ogólnokształcącą Stopnia Podstawowego i Licealnego im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie²⁰.

Płodowski zmarł 29 marca 1939 r w Częstochowie, pochowany został na cmentarzu Kule (kwatery 21, rząd 11, grób nr 8)²¹.

Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych

Płodowski był długoletnim prezesem Koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Jego niepospolite cechy charakteru i zdobyta wiedza sprawiły, że w każdej organizacji, do której należał, piastował władzę zwierzchnią. Jego niezwykła pracowitość, siła woli i głęboki umysł wraz z wszechstronnym wykształceniem, prawość i sprawiedliwość jednały mu szacunek i autorytet u wszystkich. Można chociażby wspomnieć, że to dzięki niemu Koło Częstochowskie należało do przodujących w okręgu pod względem wszechstronnej i żywej działalności²².

Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego

Związek Nauczycielstwa Szkół Powszechnych powstał z połączenia Zrzeszenia Nauczycielstwa Polskiego Szkół Początkowych i Związku Polskiego Nauczycielstwa Ludowego w Galicji. 11 listopada 1918 r. na zebraniu przedstawicieli obu związków postanowiono połączyć te organizacje. Formalnie nastąpiło to 15

¹⁹ Almanach Absolwentów Sienkiewicza, <http://www.absolwenci.sieniu.czest.pl/index.php?show=art&which> [dostęp 27.12.2019].

²⁰ Almanach Absolwentów Sienkiewicza, <http://www.absolwenci.sieniu.czest.pl/index.php?show=art&which> [dostęp 27.12.2019].

²¹ Z żałobnej karty [w:] Przegląd Pedagogiczny Organ. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych Nr 12-13, Warszawa 5 VI 1939 r. RLVIII (24), s. 214.

²² Z żałobnej karty, „Przegląd Pedagogiczny. Organ Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych”, nr 12-13, Warszawa 5 VI 1939 r., LVIII (24), s. 214.

kwietnia 1919 r. na zjeździe w Warszawie. Związek liczył około 17 tysięcy członków. Zgodnie ze Statutem jego celem była: ochrona interesów intelektualnych i ekonomicznych stanu nauczycielskiego, ochrona zawodowych, obywatelskich i służbowych praw członków, podniesienie stanu szkolnictwa, oświaty ogólnej i dążenie do podniesienia państwa. Związek organizował kursy i odczyty naukowe, wydawał czasopisma, zakładał własne biblioteki, czytelnie, wypożyczalnię książek i pomocy naukowych, muzea. Ponadto organizował wycieczki, wystawy zbiorów, ogłaszał konkursy na prace naukowe i pedagogiczne, udzielał zapomóg i tworzył stypendia dla członków i ich rodzin. Zakładał i utrzymywał bursy dla dzieci członków oraz domy zdrowia. Związek opracowywał ponadto programy dla szkół zawodowych oraz projekty ustaw o organizacji szkolnictwa i przedkładał odpowiednim władzom²³.

17 maja 1918 r. w Gimnazjum im. H. Sienkiewicza odbyło się ogólne zebranie członków Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego. Przewodniczył mu Płodowski. Centralnym punktem obrad był wybór nowego zarządu. Wybrano następujące osoby: Płodowski, J. Ryslik, J. Wróblewski, J. Dziuba, E. Sojecki, S. Kożan i Z. Tyszecka, zastępcy – W. Wolasiński, E. Zagrodzki, H. Ciepielewski. Do komisji rewizyjnej weszli: bp. W. Gertner, W. Kamiński, A. Reszke. Do zadań zarządu należało kierowanie pracami stowarzyszenia i udzielanie określonej pomocy członkom. W roku 1920 zaktywizowało ono swoją działalność, a od 1921 r. działało jako Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie – Oddział w Częstochowie. Zgodnie ze Statutem Stowarzyszenie zajmowało się doskonaleniem i rozwojem kadry nauczycielskiej pod względem obywatelskim, naukowym i pedagogicznym²⁴.

W 1921 r. w Częstochowie zarejestrowano Oddział Związku Zawodowego Nauczycieli Polskich Szkół Średnich, w którego skład weszli: J. Ryslik, W. Kamiński, M. Kopalewska, a do komisji rewizyjnej: S. Sobiński, J. Kwapisz, A. Jonowicz. W dniach 8–9 maja 1921 r. odbył się w Częstochowie zjazd, na którym zostały wyeksponowane programowe kierunki mające na celu pomoc materialną i moralną dla nauczycieli, nawiązanie współpracy z władzami szkolnymi w budowaniu szkolnictwa i oświaty, krzewienie wśród członków poczucia obywatelskiego i gotowości do służby narodowej, troski o dobro polskiej szkoły²⁵. W roku 1925 w Częstochowie został zorganizowany trzyletni kurs gimnazjalny przeznaczony dla robotników. Organizatorem kursu był Oddział Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskiego Szkół Średnich. Celem dydaktyczno-wychowawczym kursu było przygotowanie narodowo-społeczne i oświecenie społeczności robotniczej²⁶. Z kolei w 1930 r. powstała nowa organizacja – Związek Na-

²³ Z. Grządzielski, J. Mizgalski, *Nauczyciele w Częstochowie w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Społeczeństwo Częstochowy w latach 1918–1939*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1997, s. 293–337.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

uczycielstwa Polskiego. Było to następstwem połączenia się dwóch organizacji: Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych i Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskiego Szkół Średnich²⁷.

Samopomoc Szkolna

11 października 1915 r. Rada Pedagogiczna wyraziła zgodę na zorganizowanie Samopomocy dla uczniów Gimnazjum. Pierwszym jej prezesem został Feliks Zborowski, skarbnikiem – Bolesław Marian Niemierko. Pierwszym kuratorem Samopomocy z ramienia Rady Pedagogicznej wybrano Sobiesława Ziemskego. Po nim stanowisko to objęli: Płodowski, K. Sabok, J. Kozicki. Zgodnie z zaleceniami Rady Pedagogicznej, Samopomoc składała cztery razy w roku sprawozdania ze swojej działalności. Samopomoc Szkolna przy Gimnazjum wspólnie z nauczycielami zaczęła podejmować działania wychowawczo-dydaktyczne. Fundusze Samopomoc gromadziła ze składek członkowskich, a później z prowadzenia sklepiku uczniowskiego, który po tańszych cenach oferował uczniom materiały i przybory szkolne. W 1933 r. sklepik przekształcono na Spółdzielnię Uczniowską²⁸. Z czasem Samopomoc wspólnie z Komitetem Rodzicielskim zaczęła organizować śniadania dla uczniów, dożywiając najbardziej potrzebujących bezpłatnie. Wydawała też własną wewnętrzną gazetkę klasową i szkolną „Nasz Świat”²⁹.

Towarzystwo Opieki Szkolnej

W roku 1909 utworzono Towarzystwo Opieki Szkolnej w guberni piotrkowskiej. Głównym celem Towarzystwa było zakładanie i utrzymanie przedszkoli (ochron), szkół ludowych, kursów dla dorosłych, seminariów nauczycielskich, czytelni, bibliotek, szkół rzemieślniczych z warsztatami. Założycielami Towarzystwa byli: W. Małkowski, ks. Marian Fulman, Adam Świętochowski, Stanisław Szymański i dr Leon Wasilewski. Fundusze Towarzystwa powstawały ze składek członkowskich, darowizn, ofiar, dochodów z odczytów, koncertów i widowisk. Na przełomie 1915/1916 towarzystwo zorganizowało nowe ośmioklasowe Gimnazjum Męskiego Towarzystwa Opieki Szkolnej, pod kierownictwem Płodowskiego³⁰.

²⁷ Tamże.

²⁸ Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: APCz), IV Liceum Ogólnokształcące imienia H. Sienkiewicza w Częstochowie, sygn. 8/952/0/-186; Rys historyczny I Gimnazjum Państwowego im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie, autor mgr Stefan Wojak, Częstochowa 1958.

²⁹ Tamże.

³⁰ Z. Grządzielski, J. Mizgalski, dz. cyt., s. 323.

Powiatowa Rada Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego do Obrony Rzeczypospolitej

Powiatowa Rada Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego do Obrony Rzeczypospolitej powstała 28 marca 1925 r. Na czele komitetu założycielskiego znaleźli się najbardziej aktywni nauczyciele w życiu publicznym: Płodowski i Otton Kuczewski. Rada miała współdziałać z władzami państwowymi w realizowaniu ustawy „o obowiązkowym wychowaniu fizycznym i powszechnym przystosowaniu do obrony Rzeczypospolitej”, poprzez budowę boisk do ćwiczeń sportowych, urządzenie zawodów, igrzysk, ćwiczeń gimnastycznych, sportów obronnych, organizację kolonii letnich i obozów ćwiczeniowych³¹.

I Drużyna Harcerska im. Waleriana Łukasińskiego

W latach 1921–1928 prowadził ożywioną działalność ruch przyjaciół harcerstwa. Zarząd Koła Przyjaciół Harcerstwa w Częstochowie stanowili działacze: dyr. Płodowski – przewodniczący, i Helena Wołosiecka jako sekretarz³². W 1925 r. zostało utworzone Powiatowe Koło Przyjaciół Harcerstwa w Częstochowie. Płodowski stał na czele Koła razem z insp. Sobertinem, insp. Zagrodzkim, por. Bańkowskim i p. Frydecką. Podczas zebrania KPH 25 października 1925 r. w obecności 18 członków podjęto decyzję o budowie w Częstochowie Domu Harcerza. W podjętej uchwale stwierdzono „[...] że chodzi przede wszystkim o stworzenie takiego silnego ośrodka dla tej sympatycznej organizacji, operującej najbardziej nowoczesnymi metodami wychowania, by ta rzeczywiście mogła potężnie się rozwinąć i odrodzić przyszłość naszego narodu, naszą młodzież, a przez nią całą Polskę”³³. Koło brało udział we wszystkich uroczystościach narodowych i państwowych organizowanych przez hufiec ZHP. Koło gromadziło fundusze na obozy, kolonie i inne imprezy harcerskie, wspierało również rozwój żeglarstwa i łączności³⁴.

Nauczycielskie Koło Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej

15 listopada 1932 r. w Gimnazjum H. Sienkiewicza odbyło się zebranie Nauczycielskiego Koła LOPP. Zebranie otworzył prezes powiatowy LOPP ppłk

³¹ WAPCz Starostwo Powiatowe, Stowarzyszenia sportowe 1923–1932, sygn..54; Stowarzyszenia i organizacje społeczne w Częstochowie, sygn. 46.

³² R. Stefaniak, *Harcerstwo w Częstochowie w latach 191–1928*, [w:] *Częstochowa w pierwszych latach Polski Odrodzonej*, red. R. Szwed, J. Mizgalski, W. Palus, Częstochowa 1994, s. 125–135.

³³ „Harcemistrz” 1925, nr 12; „Goniec Częstochowski” 1925, nr 241; nr 252.

³⁴ „Goniec Częstochowski” z 15 IV 1930.

Kapciuk. Głównym punktem obrad było zakładanie szkolnych kół Ligi we wszystkich szkołach średnich zawodowych i powszechnych. Omówiono wówczas potrzeby szkolenia młodzieży przygotowujące ją do obrony państwa oraz organizowanie kursów, tworzenie biblioteczek szkolnych, pogadanek i odczytów dla dzieci i młodzieży. W składzie Zarządu byli: Antoni Kuncikiewicz, Julian Rzędowski, Marian Kosmala, Tadeusz Słowikowski, dyr. Franciszek Suwara, Rajnhard Henszel, Grzegorz Hredil, Płodowski, Dominik Zbierski, Władysław Ulewicz³⁵.

Towarzystwo Opieki nad Młodzieżą Szkolną

Głównym celem Towarzystwa Opieki nad Młodzieżą Szkolną była praca wychowawcza z młodzieżą poza zajęciami szkolnymi. Towarzystwo planowało zorganizowanie kina szkolnego, przedstawień dla młodzieży w Miejskim Teatrze Kameralnym. Spotkania członków Towarzystwa odbywały się w lokalu Gimnazjum Państwowego im. H. Sienkiewicza. Komitet organizacyjny Towarzystwa opracował i przesłał do szkół dwie odezwy dla młodzieży oraz do rodziców i starszego społeczeństwa. 16 stycznia 1938 r. wybrano prezydium Komitetu Założycielskiego, w skład którego wchodziłi przedstawiciele ze wszystkich szkół średnich i powszechnych oraz komitetów rodzicielskich z całego miasta. Wybrano 11-osobowy komitet, w składzie: ks. dr Bogumił Kasprzyk, Hellena Kozielewska, dr Henryk Leizerowicz, Adam Miller, Monika Radłowska, kapitan Jan Studencki, Płodowski, Wiktor Stanias, Feliks Wajcht. Prezydium – prezes Feliks Wajcht, sekretarz – Adam Miller, skarbnik – Alicja Kowalska³⁶.

Miejski Uniwersytet Powszechny

Miejski Uniwersytet Powszechny powstał w 1929 r. z inicjatywy Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Płodowski był na czele Rady Nadzorczej Uniwersytetu, jednocześnie pełnił funkcję prezesa częstochowskiego BBWR. Współpracownikami Uniwersytetu byli kierownicy publicznych szkół powszechnych oraz miejscowi nauczyciele. Siedzibami filii były lokale szkół powszechnych. Zadaniem Uniwersytetu było ściągnięcie robotników i półinteligentów w okresie jesiennym i zimowym w czasie trwania bezrobocia, przekazać jedzenie oraz poinformować o aktualnych zagadnieniach z życia społecznego, politycznego i gospodarczego³⁷.

³⁵ „Goniec Częstochowski” z 3 XII 1932.

³⁶ „Goniec Częstochowski” z 31 I 1938 r.

³⁷ Z. Grządzielski, J. Mizgalski, dz. cyt., s. 322.

Koło Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych

Płodowski był prezesem Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych (TPBPSP). Organizacja powołana w pierwszej połowie 1933 r. w celu gromadzenia z różnych źródeł funduszy, które następnie miały zostać obrócone w nieoprocentowane 20-letnie pożyczki, udzielane gminom na budownictwo szkolne w wysokości 25% kosztów budowy. Na czele Towarzystwa stanął Władysław Raczkiewicz, ówczesny marszałek Senatu i późniejszy Prezydent RP na emigracji. W 1935 r. TPBPSP zostało wpisane do rejestru stowarzyszeń wyższej użyteczności³⁸.

Towarzystwo Biblioteki Publicznej w Częstochowie

W 1916 r. na Kursach Samokształcenia w gronie wykładowców powstała myśl zorganizowania towarzystwa. Towarzystwo miało się zająć utworzeniem biblioteki publicznej w Częstochowie. W. Biegański był głównym inicjatorem tej myśli. Do pracy nad statutem towarzystwa powołano komisję w składzie: dr Władysław Biegański, Stanisław Biernacki, Edmund Nowak, lekarz Kazimierz Okuszko i nauczyciel Płodowski. 2 grudnia 1916 r. po zatwierdzeniu statutu przez władze Częstochowy zorganizowano zebranie Towarzystwa Biblioteki Publicznej w Częstochowie. W skład zarządu wchodził: dr Biegański, Stanisław Biernacki, Antoni Januszewski, Leon Mańkowski, Ludwik Mężnicky, Kazimierz Okuszko i Płodowski³⁹.

Celem Towarzystwa było: „szerzenie czytelnictwa dzieł poważnych”. Słynny dr Władysław Biegański należał do grona założycieli Towarzystwa, zmarł w niewiele dni po utworzeniu tej placówki. Miejskowa prasa po śmierci Władysława Biegańskiego opublikowała apel do mieszkańców Częstochowy o pomoc finansową dla Biblioteki Publicznej: „30 stycznia 1917 roku przedstawiciele stowarzyszeń oświatowych i społecznych w osobach niżej podpisanych wzywają cały ogół społeczeństwa polskiego do złożenia hołdu zmarłemu poprzez datki na bibliotekę publiczną w Częstochowie. Jednocześnie popierają projekt zarządu Kursów Samokształcenia nadania nazwy bibliotece: Biblioteka Publiczna im. Władysława Biegańskiego w Częstochowie”⁴⁰. Warto nadmienić, że w 1921 r. Towarzystwo miało już 150 członków⁴¹.

³⁸ E. Magiera, *Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych (1933–1939)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Pedagogika”, t. XXVI, nr 2, Częstochowa 2017, s. 295–315.

³⁹ A. Arkabus, *Powstanie i zarys rozwoju Biblioteki im. dra Władysława Biegańskiego w Częstochowie w latach 1917–1998*, „Ziemia Częstochowska”, t. XXXII, Częstochowa 2005, s. 133–145.

⁴⁰ W. Tyras, *Wkład dra Biegańskiego w powstanie i rozwój Biblioteki Publicznej w Częstochowie*, „Kwartalnik Metodyczny” 1982, nr 1–2, s. 359.

⁴¹ J. Walczak, *Stowarzyszenia społeczne w Częstochowie*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1999, s. 85–120.

Polskie Towarzystwo Przyjaciół Astronomii

Częstochowski Oddział Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Astronomii powstał w 1928 r. z inicjatywy ks. B. Metlera. Jego siedziba znajdowała się w pawilonie wystawowym ulokowanym w parku im. S. Staszica. Gmach ten został przekazany organizacji przez prezydenta miasta Józefa Moraczewskiego. Z czasem urządzono w nim obserwatorium astronomiczne. Jego długoletnim prezesem był Płodowski. Towarzystwo prowadziło różnorodne formy działalności. Członkowie organizowali posiedzenia naukowe. W obserwatorium astronomicznym w parku urządzano pokazy dla mieszkańców miasta i młodzieży szkolnej. Dyrektor obserwatorium ks. B. Metler wraz ze swym asystentem prof. Stefanem Słobdzianem przyjęli w ciągu jednego roku 500 osób i kilkuset uczniów z wycieczek szkolnych.

18 lutego 1937 r. miały miejsce ostatnie przed wybuchem II wojny wybory Zarządu. Prezesem pozostał Płodowski, wiceprezesem obrano Józefa Dziubę – ówczesnego wiceprezydenta miasta, sekretarzem – ks. B. Metlera, skarbnikiem – prof. Jan Euglewicz, członkami ks. Marian Ratuszy, Janina Szlajcherowa, prof. Stefan Słobdzian⁴².

Koło Polskiego Białego Krzyża

Koło Polskiego Białego Krzyża powstało w 1929 r. przy współdziałaniu władz wojskowych i oświatowych. Jego celem była likwidacja analfabetyzmu wśród żołnierzy zawodowej służby wojskowej miejscowego garnizonu. W przedsięwzięciu tym wzięło udział 191 nauczycieli z 19 szkół. Organizacja miała wsparcie w szkołach i gimnazjach, Seminarium Nauczycielskim oraz Seminarium Wychowawczyń Przedszkoli⁴³. Do aktywnych działaczy Koła Białego Krzyża należeli: Józef Dziuba, Henryk Jędrusik – kierownik szkoły w Gnaszynie, Kazimierz Peche – inspektor szkolny, Adam Miller profesor gimnazjalny, Jan Burstin – profesor gimnazjalny, Marian Pytel – nauczyciel szkoły powszechnej, Jan Kabała – kierownik szkoły nr 5, Bronisław Klimeczak – działacz nauczycielskiego związku zawodowego, Bolesław Taranek – kierownik szkoły, J. Brzeziński – nauczyciel, Janina Długoszowska – nauczycielka, Kowalczyk – nauczyciel, Józef Lewandowski – nauczyciel, Antoni Artymiak – dyrektor Gimnazjum Państwowego im. R. Traugutta, Roman Czarnek – nauczyciel szkoły ćwiczeń, Piotr Ormańczyk – inspektor sanitarny, Zofia Idzikowska – dyrektorka gimnazjum państwowego, Waław Płodowski – dyrektor Gimnazjum Państwowego im.

⁴² „Goniec Częstochoowski” z 29 IV 1932 r.

⁴³ Z. Grządzielski, *Działalność oświatowa Polskiego Białego Krzyża w Częstochowie w latach 1919–1939*, [w:] *Wielkie i małe problemy Częstochowy w Polsce Odrodzonej 1918–1939*, Częstochowa 1996, s. 137–157.

H. Sienkiewicza, Ludwik Nowicki – kierownik Szkoły Zawodowej Doksztalczącej nr 1 i 2, Lech Smólski – dyrektor Szkoły Handlowej, Stanisław Zach – nauczyciel szkoły powszechnej, Józef Magnuski – nauczyciel szkoły powszechnej, Stanisław Rumianek – kierownik szkoły powszechnej nr 22, Jan Zegadło – nauczyciel szkoły powszechnej, Bolesław Stala – kierownik Oddziału Oświaty i Kultury, Eugeniusz Zięba – nauczyciel szkoły średniej, Maria Grabarowa – nauczycielka szkoły średniej⁴⁴.

Towarzystwo Popierania Kultury Regionalnej

Towarzystwo zorganizowano 23 lutego 1932 r. Jego inicjatorem był zasłużony społecznik, długoletni starosta powiatu częstochowskiego Kazimierz Kuhn, a po nim Płodowski. Celem organizacji była m.in.: ochrona zabytków, zbieranie ciekawych pomników kultury materialnej i piśmienniczej, tj. ludowe podania, pieśni, obrzędy. Towarzystwo przyjęło Statut i wybrało Zarząd w składzie: prezes starosta K. Kuhn, wiceprezes Płodowski, dyr. Matuszkiewicz i W. Felisiak, skarbnik inż. Bień i M. Sokalski, sekretarz Kochelski i inż. Purzycki, komisja rewizyjna: rejent K. Koss, referent Nieprzecki, Z. Wichura. Na czele sekcji historycznej stanął prof. J. Dąbrowski, sekcji geograficzno-przyrodniczej W. Felisiak, badań kulturalnych dyrektor Matuszkiewicz, badań gospodarczych dyrektor Bartoszewski. Od roku 1934 członkami zostali Władysław Hyla, Kazimierz Sabok, Jan Soldrowski, Edward Mąkosza⁴⁵.

Towarzystwo działało w 6 sekcjach:

- historycznej pod kierownictwem nauczyciela Józefa Dąbrowskiego, a następnie Franciszka Gollenhofera – nauczyciela,
- geograficzno-przyrodniczej pod kierownictwem Felisiaka, później Władysława Hyla – nauczyciela,
- badań kultury regionalnej pod kierownictwem W. Matuszewicza – dyr. Seminarium Nauczycielskiego Męskiego,
- badań stosunków gospodarczych pod kierownictwem J. Bartoszewskiego – dyrektora szkoły rzemieślniczej,
- artystycznej pod kierownictwem dyrektora szkoły T. Łazarskiego,
- krajoznawczej pod kierownictwem komisarza Częstochowy J. Mazura.

Towarzystwo podjęło badania nad dziejami Częstochowy, zajęło się inwentaryzacją oraz ochroną zabytków i dzieł sztuki, przygotowywano projekty ochrony przyrody, m.in. przez tworzenie rezerwatów, jak geologicznego przy Jasnej Górze. Pod koniec lat trzydziestych Zarząd Towarzystwa Popierania Kultury

⁴⁴ Z. Grządzielski, J. Mizgalski, dz. cyt., s. 324–325.

⁴⁵ „Goniec Częstochowski” z 27 II 1937 r.; Informator Kulturalny województwa częstochowskiego nr 10/80 z X 1984. W informatorze podana została mylna data utworzenia towarzystwa w roku 1934. wg informacji z „Gońca Częstochowskiego” Towarzystwo powstało 23 II 1932 r.

Regionalnej w Częstochowie składał się z następujących osób: Płodowski – prezes, Aleksander Radłowski – wiceprezes, Stanisław Wieruszewski – sekretarz, Maria Kabarowska – skarbnik, Jadwiga Jakubowska – kustosz Muzeum, Franciszek Gollenhofer i Władysław Hyla⁴⁶.

Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Częstochowie

W kwietniu 1932 r. reaktywowano działalność Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Częstochowie. Aktywiści Sekcji Krajoznawczej Towarzystwa Popierania Kultury Regionalnej w Częstochowie ponownie utworzyli Oddział Częstochowski Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, opracowali projekty tras turystycznych w Częstochowie i okolicy. Dzięki poparciu władz miasta sporządzono kartotekę mieszkań dla potrzeb turystów i pątników. W styczniu 1936 r. staraniem działaczy TPKR otworzono Muzeum „Zbiory Regionalne”, w gmachu na terenie parku im. Staszica. Dla publikacji opracowań naukowych i popularnonaukowych Towarzystwo uruchomiło swe wydawnictwo pod nazwą „Ziemia Częstochowska”. W 1934 r. ukazał się pierwszy tom w nakładzie 1 tys. egzemplarzy, w 1938 – drugi⁴⁷.

PCK w Częstochowie

Oddział częstochowski Polskiego Czerwonego Krzyża (PCK) rozpoczął działalność 25 maja 1919 r. Zwołano wówczas zebranie zainteresowanych przedstawicieli instytucji i organizacji, na którym doszło do wybrania Komitetu, w składzie: przewodniczący dr Władysław Wrześniowski, wiceprzewodniczący dr Kazimierz Okuczko, skarbnik inż. Markiewicz, zastąpiony wkrótce przez L. Zawadzkiego. Dr W. Wrześniowski był założycielem częstochowskiego oddziału PCK i jego pierwszym prezesem⁴⁸.

W styczniu 1920 r. oddział zainstalował na stacji kolejowej w Częstochowie punkt stałych dyżurów dla zaopatrywania w papierosy, mydło i pocztówki żołnierzy armii Hallera transportowanych na Pomorze. Rozdzielono wówczas 12 000 paczek zawierających wspomniane artykuły. W maju 1920 r. oddział zorganizował powtórny kurs dla sanitariuszek, z udziałem 112 osób, z czego 40 uzyskało potrzebne uprawnienia⁴⁹.

⁴⁶ „Goniec Częstochowski”, t. I (1934), t. II (1938).

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *Ochrona zdrowia w Częstochowie w XIX–XX wieku*, Częstochowa 1995, s. 140.

⁴⁹ Z. Grządzielski, *Działalność Polskiego Czerwonego Krzyża*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, Częstochowa 1999, s. 177–193.

20 czerwca 1920 r. został przyjęty statut PCK Młodzieży, wyłoniony został siedmioosobowy zarząd. Prezesem obrano Stpiczyńskiego, a wiceprezesem Waleriana Kuropatwińskiego⁵⁰.

Od 1922 r. oddział – zgodnie ze statutem PCK – prowadził działalność polegającą na przygotowaniu instytucji do niesienia pomocy ludności cywilnej w wypadkach klęsk żywiołowych i epidemii, nie zaniedbując szkolenia profilaktycznego na wypadek wojny. Do zadań wybijających się należało współdziałanie z władzami rządowymi i samorządowymi w zakresie podniesienia zdrowotności społeczeństwa w mieście. W 1924 r. Ministerstwo Robót Publicznych wydzierżawiło należący do niego obiekt częstochowskiemu oddziałowi PCK na lat 10, za roczną opłatą 5000 zł. Oddział PCK przeniósł tu swój żłobek prowadzony przy ul. Dąbrowskiego 8 w Częstochowie. Dla starszych dzieci przygotowano sypialnię, jadalnię, kaplicę, sale szkolne i mały szpitalik. W budynku gospodarczym zainstalowano kuchnię, pralnię i suszarnię. I tak powstał Dom Wychowawczy Częstochowskiego Oddziału PCK; łącznie z dziećmi żłobkowymi liczył w 1925 r. 160 wychowanków⁵¹.

Od 1925 r. oddział rozpoczął szkolenie siostr pogotowia sanitarnego PCK. W latach 1929–1930 szkolono drużyny sanitarne dla zapewnienia ludności cywilnej opieki w warunkach wojennych z uwzględnieniem ataków lotniczych. W roku 1931 została uruchomiona pomoc lekarska dla bezrobotnych⁵².

W dniach 20–21 maja 1933 r. częstochowski PCK stał się organizatorem regionalnego zlotu kół młodzieżowych PCK z czterech województw – kieleckiego, łódzkiego, krakowskiego i śląskiego. Z ramienia miejscowego oddziału PCK mandat członka Komitetu Honorowego sprawującego patronat nad zlotem pełnił dyr. Gimnazjum im. H. Sienkiewicza Płodowski⁵³.

W roku 1936 PCK przystąpił do organizowania kursów pielęgniarskich II klasy drużyn ratowniczych dla kandydatów po sześciu klasach gimnazjum. Prowadzono również kursy personelu pomocniczo-lekarskiego dla placówek służby zdrowia, kursy przeciwigazowe i dla młodych matek⁵⁴. Rok później w budynku Powiatowego Seminarium Ochroniarek przy ul. Jasnogórskiej 62 zorganizowano zjazd opiekunów Kół Młodzieżowych PCK z miasta i powiatu. Opiekunowie wymienili doświadczenia i wytyczyli dalsze kierunki działania kół⁵⁵. Z kolei w 1939 r. powołano specjalny Komitet Wykonawczy do obchodów 75-lecia istnienia Międzynarodowego Krzyża i 20-lecia założenia PCK, który opracował

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ APCz, MagCz., Żłobek dziecięcy w Herbach, sygn. 7379, „Goniec Częstochowski” z 24 VIII 1924. Od 10 X 1926 r. Wojewódzki Komitet Społeczny w porozumieniu z Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej i Urzędem Wojewódzkim w Kielcach uruchomił w Herbach zakład dla około 100 chłopców w wieku szkolnym o skłonnościach przestępczych i trudnych do prowadzenia.

⁵² Z. Grządzielski, *Działalność Polskiego Czerwonego Krzyża*, dz. cyt., s. 177–193.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ „Goniec Częstochowski” z 25 IV 1937 r.

plan, mający być podstawą dla analogicznej akcji w ramach komitetów lokalnych, okręgowych i oddziałowych. W ramach jubileuszowych obchodów centralnych częstochowski oddział PCK stał się gospodarzem uroczystości złożenia przez PCK 11 czerwca 1939 roku ryngrafu pamiątkowego w kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej. Podczas nabożeństwa okolicznościowe kazanie wygłosił paulin o. Alfons Jędrzejewski. Po poświęceniu sztandaru częstochowskiego oddziału PCK i karetki sanitarnej delegacja PCK na czele z gen. A. Osińskim udała się do kaplicy, gdzie nastąpiło zawieszenie ryngrafu PCK w podzięce za 20-letnią działalność. Po uroczystej defiladzie, w sali Teatru Miejskiego przy ul. Kilińskiego odbyła się akademie, na której wręczono odznaki honorowe PCK, a siostry pogotowia złożyły ślubowanie. Następnie na stadionie przy ul. Pułaskiego odbyły się pokazy sekcji ratownictwa sanitarnego z udziałem Kół Młodzieży PCK⁵⁶.

18 października 1939 r. dr Ginter zwołał zebranie oddziału, gdzie doszło do wyboru władz. Na prezesa wybrano dra Stanisława Szwedowskiego. 23 lipca 1940 r. istniejące stowarzyszenia rozporządzeniem Generalnego Gubernatora zostały rozwiązane. Generalny Gubernator zezwolił na finansowanie PCK w wysokości ¼ zysku z domów gry, po potrąceniu funduszu rezerwowego. Ścisły nadzór nad PCK uniemożliwił podejmowanie jakichkolwiek jawnych akcji pomocy⁵⁷.

23 stycznia 1940 r. za zezwoleniem władz niemieckich utworzył się komitet przeprowadzenia zbioru bielizny, skarpet i odzieży dla jeńców znajdujących się w obozach. Tworzyli go inspektor szkolny Stanisław Cieśla, dyrektorka Zofia Idzikowska, ks. Wojciech Koźlicki, prof. Tadeusz Kusznir i nauczyciel Kacper Rzędowski⁵⁸.

W połowie 1941 r. za zgodą władz okupacyjnych PCK wzięło pod opiekę Polaków przebywających w obozach dla jeńców sowieckich w Generalnym Gubernatorstwie, wysyłając im paczki i korespondencję. W 1943 r. w okresie wielkanocnym wysłano ogółem 750 paczek do Stalagu I B100, Stalagu IV D-250, Oflagu II C-400. W 1944 r. oddział pośredniczył w przesyłaniu paczek od mieszkańców miasta⁵⁹. W 1943 r. staraniem PCK utworzono nowe ambulatorium na Ostatnim Groszu przy ul. Narutowicza 263 – dla Błęszna, Rakowa i Ostatniego Grosza, i w Aniołowie w lokalu fabryki „Aniołów” – dla Wyczerp i okolicy⁶⁰.

Towarzystwo Przyjaciół Miasta Częstochowy

Wielu częstochowian omawianego czasu odczuwało deficyt wydarzeń kulturalnych. W 1933 r. grupa działaczy sanacyjnych uznała tę sprawę za dobrą dźwi-

⁵⁶ „Czyn Młodzieży”, VII 1939; „Goniec Częstochowski” z 11 VI, 13 VI 1939.

⁵⁷ Dz RGG. Część I z 11 września 1940.

⁵⁸ „Kurier Częstochowski” z 24 I 1940. Władze szkolne niemieckie zabraniały nauczycielom polskim współpracy z PCK.

⁵⁹ „Kurier Częstochowski” z 4 II, 8 V 1943, 2 III 1944.

⁶⁰ „Kurier Częstochowski” z 13 III 1943.

gnię swjej akcji wyborczej do Rady Miejskiej. W poszczególnych okręgach wyborczych tworzono więc Koła Przyjaciół Częstochowy. Pomysł okazał się trafny, z 14 zdobytych przez sanację mandatów w maju 1934 r. – 5 przypadło prezesom takich kół, m.in. inicjatorowi Towarzystwa Przyjaciół Częstochowy – Płodowskiemu⁶¹. Jednak dopiero w 1936 r. sanatorzy faktycznie utworzyli Towarzystwo Przyjaciół Miasta Częstochowy. Celem Towarzystwa był kulturalny i gospodarczy rozwój miasta, a szczególnie jego przedmieść. Towarzystwo miało pozyskiwać sympatyków spośród opozycji. Prezesem Towarzystwa był adwokat Aleksander Bogobowicz, wiceprezesem Wacław Płodowski, sekretarzem prof. Chłap⁶².

Rada Miasta

Wiele znanych osobistości życia politycznego i społecznego Częstochowy po dojściu do władzy obozu sanacyjnego porzuciło dotychczasową przynależność partyjną, aby znaleźć się w obozie rządzącym. Należał do nich Płodowski, który do pracy samorządowej włączył się już podczas pierwszej wojny światowej, będąc w latach 1915–1917 członkiem Rady Miejskiej. Po odzyskaniu niepodległości uzyskał w 1919 r. mandat radnego z listy obozu narodowego – Narodowego Komitetu Wyborczego, w 1925 r. z listy chrześcijańsko-narodowej – Zjednoczonego Chrześcijańskiego Komitetu Wyborczego, a w roku 1934 z listy sanacyjnej z rekomendacji Polskiego Bloku Gospodarczego. W Radzie Miejskiej był sekretarzem, zastępcą przewodniczącego (w 1919 r.), zasiadał też w komisjach szkolnych. W grudniu 1934 r. został powołany na członka Rady Przybocznej Kierownika Tymczasowego Zarządu m. Częstochowy Aleksandra Bratkowskiego⁶³.

W mieście działał Częstochowski samorząd oświatowy. Pobudzał on zainteresowanie szerszej opinii społecznej problemami szkolnictwa. Nadawał wychowaniu młodzieży wymiar ogólnospołeczny, czyniąc odpowiedzialnym za prawidłowy proces edukacji dzieci i młodzieży nie tylko władze szkolne. W skład Rady Szkolnej Miejskiej Miasta Częstochowy wchodził członekowie z wyboru, nominacji i urzędu. Członkami z wyboru byli: dwaj przedstawiciele z magistratu, czterej z Rady Miejskiej, po jednym przedstawicielu nauczycieli szkół średnich i Zarządu Nauczycielstwa Szkół Powszechnych oraz Seminarium Nauczycielskiego. Mianowanymi członkami byli przedstawiciele: Kościoła rzymskokatolickiego, wyznania mojżeszowego, wyznania ewangelicko-augsburskiego oraz dwóch

⁶¹ J. Walczak, *Stowarzyszenia społeczne w Częstochowie*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 85–120.

⁶² „Goniec Częstochowski” z 12 XI 1932, 17 I 1935, 29 I 1935, Prezydium Koła Grodzkiego BBWR w Częstochowie, „Memoriał w sprawie wyników wyborów do Rady Miejskiej w Częstochowie” (V 1934).

⁶³ R. Szwed, *Radni miasta Częstochowy w latach międzywojennych (1919–1939)*, [w:] *Spółczesność Częstochowy w latach 1918–1939*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1997, s. 41–51.

przedstawicieli reprezentujących obywateli miasta. Członkiem z urzędu był lekarz szkolny. W pracach Rady z głosem doradczym brał udział inspektor szkolny. Wieloletnim przewodniczącym Rady Szkolnej miasta był Płodowski⁶⁴.

Kandydat PSL „Wyzwolenie” z okręgu częstochowskiego do Sejmu

Nauczyciele w Częstochowie byli wybierani także do Sejmu i Senatu. W wyborach w 1935 r. senatorem na trzyletnią kadencję wybrany został Dominik Zbierski – dyrektor Gimnazjum Państwowego im. Romunalda Traugutta. W wyborach do Sejmu w 1919 r. na liście nr 2 – PPS wśród 9 kandydatów był Józef Dziuba – przewodniczący PPS i członek Rady Delegatów Robotniczych. W wyborach do Sejmu w 1922 r. na liście PSL „Wyzwolenie” znajdował się Józef Kachel – nauczyciel. W wyborach do Sejmu z okręgu częstochowskiego kandydował także Płodowski⁶⁵.

Zarząd Koła Grodzkiego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem

W 1934 r. Płodowski stał na czele zarządu koła grodzkiego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem⁶⁶.

Obóz Zjednoczenia Narodowego

W 1938 r. Płodowski wszedł do zarządu koła Obozu Zjednoczenia Narodowego⁶⁷.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Częstochowie

IV Liceum Ogólnokształcące imienia H. Sienkiewicza w Częstochowie, sygn. 8/952/0/-/186, Rys historyczny I Gimnazjum Państwowego im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie, autor mgr Stefan Wojak, Częstochowa 1958.

⁶⁴ J. Mizgalski, *Częstochowski samorząd oświatowy w II Rzeczypospolitej*, „Almanach Częstochowy” 1992, s. 35–44.

⁶⁵ Z. Grządzielski, J. Mizgalski, dz. cyt., s. 319–321.

⁶⁶ Z. Grządzielski, *Wacław Cyprian Płodowski (1881–1939)*, [w:] *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, red. A.J. Zakrzewski, Częstochowa 1998, s.117.

⁶⁷ Tamże.

Żłobek dziecięcy w Herbach, sygn. 8/952/0/-/7379, „Goniec Częstochowski” z 24 VIII 1924.

Starostwo Powiatowe, Stowarzyszenia sportowe 1923–1932, sygn. 8/60/0/54.

Starostwo Powiatowe, Stowarzyszenia i organizacje społeczne w Częstochowie, sygn. 8/60/0/46.

Czasopisma

„Czyn Młodzieży”, VII 1939.

„Goniec Częstochowski” 30 VIII 1910.

„Goniec Częstochowski” 19 IX 1910.

„Goniec Częstochowski” 21 XI 1916.

„Goniec Częstochowski” 1925, nr 241.

„Goniec Częstochowski” 1925, nr 252.

„Goniec Częstochowski” 15 IV 1930.

„Goniec Częstochowski” 12 XI 1932.

„Goniec Częstochowski” 29 IV 1932.

„Goniec Częstochowski” 3 XII 1932.

„Goniec Częstochowski” 29 I 1935.

„Goniec Częstochowski” 17 I 1935.

„Goniec Częstochowski” 25 IV 1937.

„Goniec Częstochowski” 27 II 1937.

„Goniec Częstochowski” 31 I 1938.

„Goniec Częstochowski” 30 III 1939.

„Goniec Częstochowski” 11 VI 1939.

„Goniec Częstochowski” 13 VI 1939.

„Harcistrz” 1925, nr 12.

„Kurier Częstochowski” 13 III 1943.

„Kurier Częstochowski” 4 II 1943.

„Kurier Częstochowski” 8 V 1943.

„Kurier Częstochowski” 2 III 1944.

„Kurier Częstochowski” 24 I 1940.

Strona internetowa

Almanach Absolwentów Sienkiewicza, <http://www.absolwenci.sieniu.czest.pl/index.php?show=art&which> (dostęp 2019-12-27).

Opracowania

Arkabus A., *Powstanie i zarys rozwoju Biblioteki im. Dra Władysława Biegańskiego w Częstochowie w latach 1917–1998*, „Ziemia Częstochowska”, t. XXXII, Częstochowa 2005.

- Grządzielski Z., *Działalność oświatowa Polskiego Białego Krzyża w Częstochowie w latach 1919–1939*, [w:] *Wielkie i małe problemy Częstochowy w Polsce Odrodzonej 1918–1939*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1996.
- Grządzielski Z., *Działalność Polskiego Czerwonego Krzyża*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, Częstochowa 1999.
- Grządzielski Z., Mizgalski J., *Nauczyciele w Częstochowie w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Spółczesność Częstochowy w latach 1918–1939*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1997.
- Grządzielski Z., *Szkolnictwo średnie ogólnokształcące w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939) (Zarys problemu)*, [w:] *Z dziejów najnowszych Częstochowy*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1995.
- Grządzielski Z., *Wacław Cyprian Płodowski (1881–1939)*, [w:] *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, red. A.J. Zakrzewski, Częstochowa 1998.
- Magiera E., *Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych (1933–1939)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, t. XXVI, nr 2, Częstochowa 2017.
- Mizgalski J., *Częstochowski samorząd oświatowy w II Rzeczypospolitej*, „Almanach Częstochowy” 1992.
- Pruffer J., *Szkolnictwo w Częstochowie w okresie wojny (rok szkolny 1914–15 i 1915–16)*, Częstochowa 1916.
- Sętowski J., *Sylwetki prezesów Towarzystwa Popierania Kultury Regionalnej i Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego*, „Ziemia Częstochowska”, t. XXX, red. M. Antoniewicz, Częstochowa 2003.
- Stefaniak R., *Harcerstwo w Częstochowie w latach 1918–1928*, [w:], *Częstochowa w pierwszych latach Polski Odrodzonej*, red. R. Szwed, J. Mizgalski, W. Palus, Częstochowa 1994.
- Szwed R., *Radni miasta Częstochowy w latach międzywojennych (1919–1939)*, [w:] *Spółczesność Częstochowy w latach 1918–1939*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1997.
- Tyras W., *Wkład dra Biegańskiego w powstanie i rozwój Biblioteki Publicznej w Częstochowie*, „Kwartalnik Metodyczny” 1982, nr 1–2.
- Walczak J., *Stowarzyszenia społeczne w Częstochowie*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1999.
- Wyględowski M., Zakrzewski A.J., *Ochrona zdrowia w Częstochowie w XIX–XX wieku*, Częstochowa 1995.
- Z żalobnej karty*, „Przegląd Pedagogiczny. Organ. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych”, nr 12–13, Warszawa 5 VI 1939 r., R VIII (24).

Wacław Płodowski – nauczyciel, społecznik, polityk

Streszczenie

Wacław Płodowski zapisał się na kartach historii jako wybitny pedagog. Wspomina się go jako członka ówczesnych elit częstochowskich, postać niezwykłą, wielce zasłużoną dla rozwoju Częstochowy. Był niezwykle aktywnym działaczem społecznym. Sprawował obowiązki prezesa Częstochowskiego Koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Ponadto przez kilka lat przewodniczył Kuratorium Biblioteki Publicznej, angażował się w liczne prace Towarzystwa Popierania Kultury Regionalnej. Został twórcą I Gimnazjum Państwowego im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie. Wprowadzał nowatorskie metody pracy, a dzięki jego zabiegom przy szkole powstały: ogródek zoologiczny i botaniczny, dwie orkiestry: dęta i symfoniczna, jak również dwa chóry: mieszany i męski, a wreszcie i pierwsza w mieście drużyna harcerska im. Waleriana Łukasińskiego. Co istotne, placówka, którą zarządzał, została uznana za jedną z najlepszych w kraju. W. Płodowski należał do nauczycieli wymagających i surowych. Mimo to jego uczniowie zapamiętali go jako osobę nieprzeciętną, obdarzoną twórczym umysłem, działającą z zaangażowaniem, pasją i entuzjazmem.

Słowa kluczowe: Wacław Płodowski, nauczyciel, społecznik, polityk, Częstochowa.

Wacław Płodowski, teacher, social activist, politician

Summary

Wacław Płodowski went down in history as an outstanding teacher. Him as the member of contemporary Częstochowa elites are recalled, it to appear unusual, highly well-deserved for the development of Częstochowa. He was an unusually active worker for voluntary causes. He exercised duties of the chairman of the Częstochowa Circle of the Company of Teachers of secondary schools and Higher. Moreover for a few years he chaired the education office of a public library, committed himself to numerous works of the Company of supporting the Regional Culture. Henryk Sienkiewicz National in Częstochowa became an author and a junior secondary School. He implemented innovative methods of the work, and thanks to his treatments by the school came into existence: zoological and botanical tea garden, two orchestras: inflated and symphony, as well as two choirs: mixt up and male, and finally and first in the city scout team for them. of Walerian Łukasiński. What essential, the institution which he ordered was recognised too one from best in the country. W. Płodowski belonged to requiring and strict teachers. Yet his pupils remembered him as the person outstanding, given a creative mind, acting with the commitment, with passion and enthusiasm.

Keywords: Wacław Płodowski, teacher, social activist, politician, Częstochowa.